

(зустріч воскреслих) – 3. Всього 33 сл-ня. ЛСГ слів, об'єднаних значенням *"Ритуали, які виконуються духовенством"*, свідчать, що проста людина не має повноважень на виконання ритуалів Божих служителів. Обидва Тарвотери взяли на себе відповідальність за хрещення Бішопа, не маючи права на них згідно з постулатами Біблії. Причиною було неправильне усвідомлення та тлумачення Божого Закону. Фанатизм Тарвотерів переміг раціоналізм Рейбера і привів Френсіса в тупик. "He knew that he could not turn back now. He knew that his destiny forced him on to a final revelation. His scorched eyes no longer looked hollow or as if they were meant only to guide him forward. They looked as if touched with a coal like the lips of the prophet, they would never be used for ordinary sights again" [8, 262]. Дані слова автора можна розуміти як результат, перед яким Френсіс постав внаслідок своїх вчинків. Йому відкрилась істина, що дороги назад у нього не було, а шанси на майбутнє життя були втрачені. Це підкреслюється в тексті роману лексемою *revelation*.

ЛСП та ЛСГ, пов'язані з темою Християнського вчення, Біблії, ритуалів, які виконуються духовенством та віруючими, сприяють усвідомленню читачем проблеми фанатичної віри протагоністів. Показуючи наслідки вчинків молодого Тарвотера, одержимого ідеєю свого наставника, письменника засуджує неспроможність людей застосувати свої знання Священного Писання у повсякденному житті належним чином.

На основі частотності вживання угруповань слів, пов'язаних з біблійними мотивами, можна зробити висновок, що у романі "Мудра кров" домінують по кількості слова ЛСГ *"Ім'я Бога"* та ЛСП *"Аспекти Християнства"*, які сприяють відтворенню ідеї твору – спотвореного тлумачення при втіленні в життя біблійних постулатів сатирично-змальованим протагоністом. У романі "Несамовиті виходять переможцями" кількісно переважають слова з ЛСГ *"Канонізовані біблійні персонажі"* та мовні одиниці з ЛСП *"Ритуали і церемонії"* та *"Релігія"*, що допомагають автору відобразити духовну обмеженість головних героїв та їх ідею про свою обраність, що суперечить їхнім вчинкам.

ЛІТЕРАТУРА

1. Біблія. Ювілейне видання з нагоди тисячоліття Християнства в Україні.
2. Арнольд И.В. Стилистика современного английского языка. – Л.: Просвещение, 1981.
3. Балли Ш. Французская стилистика / Пер. с фр. Долина К.А. – М., 1961.
4. Вердиева З.Н. Семантические поля в современном английском языке. – Москва: Высшая школа, 1986.
5. Карпенко Ю.О. Вступ до мовознавства. – Одеса: Либідь, 1991.
6. Кухаренко В.А. Интерпретация текста. – М.: Просвещение, 1988.
7. Эльсберг Я.Е. Вопросы теории сатиры. – Москва: Советский писатель, 1957.
8. O'Connor F. Three by F.O'Connor: Wise Blood, The Violent Bear It Away, Everything That Rises Must Converge. – Chicago: New American Library, 1983.
9. Rayevska N.M. Modern English Grammar. – К.: 1976.
10. Weisgerber L. Von den Kdften der deutschen Sprache. – Dьsseldorf, 1962.

Олена Шонь

ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОРІВНЯНЬ ЯК ЗАСОБУ ГУМОРУ І САТИРИ

Питання про мовні засоби сатири і гумору взагалі, та роль порівнянь як засобу комічного, зокрема, широко розглядається у вітчизняній і зарубіжній лінгвістиці. Більшості цих робіт властивий полемічний характер, оскільки не завжди автори чітко розмежовують самі поняття "гумор" і "сатира", нерідко майже ототожнюють їх, що призводить до нечіткості в аналізі прагматистичних функцій того чи іншого мовного засобу. Крім того, багато дослідників [8; 2; 12] розглядають ці питання на основі творів визначних майстрів гумору і сатири, в той час, як доволі цікавим і майже не дослідженим залишається проблема мовних засобів комічного, типових для певного жанру художньої літератури (оповідання, повісті, роману). Тому метою нашої статті є коротка характеристика місця гумору і сатири в американській літературі, розмежування понять "гумор" і "сатира", аналіз порівнянь як одного з найпоширеніших і найпродуктивніших засобів комічного в американських оповіданнях.

В американській літературній традиції гумор і сатира розвивались повільно, хоча зародились вони ще в американському фольклорі – оповідях перших поселенців Нового Світу. Для тих, хто в давні часи залишав Європу і вирушав шукати щастя за океаном, Америка була незнайомим світом, який потрібно було освоїти, і лише великий оптимізм і почуття гумору могли допомогти їм в екстремальних умовах. У гуморі перших американських поселенців чітко визначилось прагнення до гіперболи, склався особливий усний жанр "небилиці" (tall tale) з її грубовато-простодушною стихією гри зі світом очевидних, але поки що не реалізованих можливостей. Перебільшення (overstatement) стає важливою рисою американського гумору і засвоюється літературною традицією. Гіперболізація, високий ступінь умовності, зрушення звичних образів та понять спостерігається і в перших літературних зразках американського гумору – памфлетах і фейлетонах часів Війни за Незалежність та встановлення республіканського правління в США.

Проте, минуло вже два століття після того, як перші поселенці почали прибувати до Нового Світу, як у 1820 році В. Ірвінг опублікував "Книгу ескізів" ("Sketch Book"), що стала першим по-справжньому вагомим і досконалим зразком малої прози та поклала початок гумористично-сатиричній традиції в американській художній літературі, а вже з освоєнням Заходу гумор і сатира стали невід'ємними елементами американської літературної традиції. Нові проблеми, нові шляхи розвитку країни викликали гумористичні коментарі Марка Твена і О. Генрі, потрапили під нищівну критику в оповіданнях Д. Паркер, Дж. Тербера, Г. Менкена, Ф.О. Коннор та інших визначних майстрів художнього слова. Головною рисою цих оповідань було критичне ставлення до духовних і моральних наслідків прогресу для особистості, невдоволення існуючим світом, зростаючими бездуховністю, святенництвом, чистим прагматизмом, що поступово перетворювали людей на порожніх манекенів, роботів, що бачили перед собою лише одну мету – одержати особистий зиск. Ось чому гумористично-сатирична репрезентація дійсності стала національним стилем американського письменства, а на перший план вийшли гумористичні і сатиричні оповідання ("Short story"), які поєднували викривальний потенціал гумору і сатири та точність і стислість жанру малої прози.

У сатиричному або гумористичному оповіданні, як і в звичайному, зображений характер розкривається або психологічно, зсередини, або постановкою в певні ситуації, обставини, конфлікт втілюється в композиції, сюжеті, зіткненні протилежних характерів, є композиція, зав'язка, розвиток дії, кульмінація, розв'язка, іноді епілог. Однак комічне начало надає звичайним складникам жанру "Short story" іншого звучання, а гумор і сатира наповнюють зображувані характери, образи особливим сатиричним або гумористичним змістом.

"Сатиричні оповідання поєднують глибокий психологізм характерів з прихованою пародією на дійсність, коли пародія маскується під імовірні життєві ситуації" [10, 105]. Гумористичне порівняння має багато спільного з сатиричним, але різниця між ними полягає у різниці самих понять "гумор" і "сатира".

Ще Ю. Боров дає чітке розмежування гумору і сатири, зазначаючи, що гумор ніби закликає не до знищення даного явища, а до його вдосконалення, до ліквідації недоліків, наявних в ньому. Гумор спрямовується проти об'єктів, котрі, заслуговуючи критики, все ж зберігають свою привабливість. Сатира ж – це викриття того, що не відповідає передовим політичним, естетичним і моральним ідеалам, гнівне осміяння всього, що стоїть на шляху до їх повного здійснення [1, 124–125].

Отже, гумор – це особливий спосіб відображення явищ дійсності, які уявляються комічними, за допомогою засобів художньої творчості. Це особливий вид комічного, ставлення свідомості до об'єкта, що поєднує зовнішньо комічне трактування із внутрішньою серйозністю [4, 521]. Гумористичний сміх виникає тоді, коли мова йде про соціально близьких автору людей, до чіх недоліків автор ставиться поблажливо. Ці недоліки можуть бути не тільки частковими, але і загальними. Своєрідність гумору визначається не кількістю недоліків, а поблажливим ставленням автора до них. Гуморист може поряд з незначними недоліками показати важливі недоліки, що мають всезагальне значення, але до їх носіїв автор ставиться добродушно. Викривальна сила гумору зростає, коли автор спрямовує найсильніші удари проти тих суспільно-політичних умов і сил, жертвами яких є носії недоліків [5, 144]. Гумор характеризується м'якою, стриманою тональністю сміху, і цим він відрізняється від сатири.

Сатира – це негативне переосмислення об'єкта зображення і критики, яке завершується сміхом, специфічний спосіб художнього відтворення дійсності, що розкриває її як неспіввідносну з ідеалом. Тональність сміху тут гнівна, безжальна, уїдлива [4, 370]. Сатиричний сміх виникає тоді, коли ставлення автора до дійсності чи до деяких її моментів вороже, або коли мова йде про соціально чужі і ворожі автору явища і сили. Сатирична насмішка заперечує, розвінчує об'єкт насмішки. Як зазначає А. Макарян, сатира виникає з почуття ненависті, обурення, презирства, гніву. Сатиричний сміх наступальний. Він прагне знищити те, що стоїть на його шляху. Але разом з тим, сатира – це не тільки нищівний сміх, але й організуючий, оскільки вона, знищуючи ті чи інші сили, дає дорогу тим силам, що боролись з ними [5, 145].

Ряд дослідників відзначають, що сатирі властиве більш вільне, ніж гумору, ставлення до форми викладу, що дає авторові змогу втрутитися в хід подій [11; 10; 3]. Внаслідок такого вільного ставлення сатиричні образи набувають високого ступеня умовності, абстрактності, що не є характерним для образів гумористичних.

Отже, гумористичне оповідання відрізняється від сатиричного об'єктами висміювання – у сатиричному оповіданні ці об'єкти соціально вагоміші – характером і тональністю сміху, засобами створення комічного ефекту. Для гумористичного оповідання не характерні гра формою, образи гротескно не загострені, наділені реальними, звичними рисами, ближчі до реальних прообразів і прототипів, в той час як однією з ознак сатиричного оповідання є типізація та узагальнення його образів, високий ступінь гіперболізації, зрушення і перерозклад звичних понять, загострення контрастів і доведення до абсурду.

Мовний стиль оповідання обумовлюється його лапідарністю. В семантичному аспекті лапідарність відображається у способах і засобах передачі інформації. Текст "Short story" відрізняє релевантність інформації – вона згорнута, компресована, і всі мовні засоби інформативні. Тому завдання письменника полягає в тому, щоб якнайбільш вдало підібрати зображально-виражальні засоби, так сформувані образно-стилістичну систему тексту, щоб вона чітко відповідала авторській прагматичі, в даному випадку – створювала гумористичний чи сатиричний ефекти.

Ми поділяємо думку К.І. Шпетного про те, що в американському "Short story" можна, як правило, виділити один домінуючий стилістичний прийом або стилістичний засіб як явище [9, 21]. Порівняно з текстом повісті чи роману оповідання характеризується деякою типовістю, повторюваністю у використанні певних засобів образності в рамках усього тексту чи в окремих його частинах. В структурному відношенні стилістичні прийоми і засоби відзначаються компактністю, і тому особливістю текстів оповідань є наявність в них неускладнених засобів образності.

Мовним засобам гумору і сатири властивий особливий відбір лексичного матеріалу і особлива структура словесного образу. Тому при аналізі мовностилістичних засобів гумору і сатири на перше місце висувається дослідження індивідуально-авторського слововживання. Автори використовують мовностилістичні засоби, які не мають в собі постійного комічного компоненту, а набувають його під впливом відповідного контексту. Ми згодні з думкою ряду дослідників [8; 2; 7] про те, що різниця між вираженням гумору і сатири засобами мови – це екстралінгвістичний фактор. Одні і ті ж мовностилістичні засоби можуть застосовуватись як для вираження сатири, так і для вираження гумору. Важливим є те, що яке явище дійсності знаходиться в полі зору автора – чи він заперечує його, викриваючи сатирично, чи висміює гумористично, не маючи на межі заперечення об'єкту осміяння.

Як ми вже зазначали вище, порівняння є найбільш продуктивним засобом гумору і сатири в американських оповіданнях. Порівняння – це стилістичний прийом, що полягає в частковому уподібненні двох об'єктів дійсності (або їх властивостей), що відносяться до різних класів [6, 187]. Предмети, що порівнюються, не ідентичні повністю, мають лише віддалену схожість один на одного, і констатація їх часткової тотожності дає нове сприйняття предмета. Гумористичне чи сатиричне порівняння завжди оказіональне, в основі його лежить несподіване, незвичайне співставлення предметів чи явищ. Таке порівняння вимірює предмет мірою іншого, причому і кількісно, і якісно, характерною особливістю такого порівняння є те, що і об'єкт, і суб'єкт порівняння мають в собі якусь ознаку смішного, комічного. Чим більша невідповідність

між ознаками порівнюваних об'єктів, чим більша їх полярність в семантичному і стилістичному планах, тим більше комізму в самому порівнянні. Гумористичне порівняння несе в собі деякий заряд заперечення, хоча і не викликає антипатії в читача, в той час як сатиричне порівняння підсилює негативну оцінку, поглиблює відчуття несприйняття, негативного ставлення до зображуваного предмета чи явища. Негативний заряд сатиричних порівнянь ще більш відчутний, коли образ характеризується за допомогою порівняння з тваринами, птахами, комахами, предметами.

Як вже зазначалось вище, в американських оповіданнях присутні неускладнені порівняння, що граматично оформлюються порівняльним зворотом і підрядним порівняльним реченням. Спираючись на класифікацію образних порівнянь, укладену за синтаксичною структурою лівої частини та синтактико-смысловими відношеннями між обома частинами [6, 188], можемо виділити такі типи гумористичних і сатиричних порівнянь в американських оповіданнях.

1. Порівняння, виражені сполученням А+субстантивна група, яку можна розглядати як редуковане підрядне речення з опущеним присудком. Ця група порівнянь не є багаточисельною, і за прагматилістичною функцією, яку ці порівняння виконують у творі, вони є найчастіше характеристиками зовнішності персонажів.

"She sank into her chair; her hair drooped and her body looked as boneless as a skein of yarn [18, 283].

Д. Паркер в оповіданні "Я живу твоїми відвідинами" ("I Live on Your Visits") створює сатиричний портрет матері Крістофера, показує несприйняття самим Крістофером (і читачем) її манірності, удаваного горя, образи, гри перед подругою у почуття до сина. Зіткнення у порівняльній конструкції семантично різнорідних об'єктів – людського тіла і мотка пряжі – дає чітко виражену негативну оцінку зображуваного об'єкта.

Гумористичну характеристику Бейлі дає за допомогою порівняння Ф.О. Коннор в оповіданні "Хорошу людину знайти нелегко" ("A Good Man is Hard to Find").

"Bailey was looking straight ahead. His jaw was as rigid as a horseshoe" [16, 438].

Гумористичний ефект викликає порівняння щелепи Бейлі з підковою, але це порівняння передбачає імпліцитно виділення і осміяння такої риси персонажа як впертість у стосунках із членами власної родини, і особливо з матір'ю.

Також порівняння першої групи часто характеризують ознаки предметів, що видаються персонажу і автору комічними, вартими осміяння і критики.

"Thus, if a man thinks the souffles his wife makes are as tough as an outfielder's glove he should tell her so when they are at home, not when they are out at a formal dinner party where a perfect souffle has just been served" [20, 234].

В оповіданні Дж. Тербера "Мої 10 правил щасливого шлюбу" ("My Own Ten Rules for a Happy Marriage") порівняння суфле із рукавицею гравця у крикет створює подвійний гумористичний ефект. З однієї сторони, це відображення скептичного ставлення чоловіка до кулінарних здібностей дружини, з іншої – гумористична критика автором завжди незадоволених чоловіків, які створюють проблеми в сім'ї через дрібниці, не варті уваги.

Л. Х'юз використовує порівняння як засіб сатири в оповіданні "Некролог для самого себе" ("An Auto-obituary").

"This simple soul, this Semple! Gone to glory, gone to his great reward of milk and honey, manna and time unending, and the fruit of the tree of eternity".

"Rev," I would be forced to say laying there in my coffin thirsty, "your words are as dry as popcorn and rice. You have mentioned neither beer no wine – and I am paying you to preach this sermon" [13, 295–296].

Об'єктом сатири Л. Х'юза виступають заупокійні служби, зміст яких не змінюється і, на думку автора і його персонажа, негра Семпла, не може відображати справжніх почуттів. Звідси і використовує Х'юз в ролі об'єктів порівняння попкорну і рису – найпопулярніших американських ласощів. Вжите автором порівняння дає негативну оцінку зображуваного, створює імпліцитну оцінку авторську модальність – "слова сухі, нудотно-солодкі, неширі; те, що завжди кажуть про будь-кого".

2. Порівняння, права частина якого означає дієслово або дієслівну групу лівої частини з такою ж дією, що виконується іншим суб'єктом, або тим самим суб'єктом в інших уявних обставинах. Ця група порівнянь є більш численною і відзначається великою варіативністю прагматистичних функцій.

Г. Мелвілл використовує такі порівняння для створення гумористичних портретів своїх персонажів, як в оповіданні "Писець Бартлбі" ("Bartleby the Scrivener").

"In the morning, one must say, his face was of a fine florid hue, but after twelve o'clock, meridian – his dinner hour – it blazed like a grate full of Christmas coals ..." [14, 46].

Порівняння обличчя з палаючим камином на Різдво обране автором для характеристики надміру енергійного службовця контори писців Індіка і викликає сміх, що посилюється поєднанням порівняння з метафорою "the face blazed".

У блискучій гуморесці "Весілля. Режисерські ремарки" ("The Wedding. A Stage Direction") Г. Менкен створив низку гумористичних порівнянь, давши влучні характеристики поведінки учасників весільної церемонії.

"Like a drowning man, he passes his whole life in review – not, however, that part which is past, but that part which is to come" [15, 86]. Семантична невідповідність суб'єкта і об'єкта порівняння – нареченого і потопаючого створює комічний ефект, викликає сміх над похмурими думками нареченого про майбутнє подружнє життя.

Весільна метушня, розгубленість і поспіх персоналу Г. Менкен передає через вже традиційне, та в специфічному контексті гумористично марковане порівняння "як шур у пастиці".

"Meanwhile the bride's father, in tight pantaloons and tighter gloves, fidgets and fumes in the vestibule; the six ushers crowd about him inanely; and the sexton rushes to and fro like a rat in the trap" [15, 86].

Використовуючи порівняння в оповіданні "На вершині всі стежки сходяться" ("Everything That Rises Must Converge"), Ф.О. Коннор створила гостро сатиричний негативний образ старої аристократки архаїчного Півдня, котра не може і не хоче примиритися з новим укладом життя, з новими стосунками між білими і неграми, вперто відстоює свої расистські позиції.

"He groaned to see that she was off on that topic. She rolled onto it every few days like a train on an open track" [17, 44].

Порівняння розмов старої леді з рухом поїзда створює в очах її сина Джуліана, а, власне, і читача негативне ставлення до цих розмов, підкреслює їх повторюваність, автоматизм, що не змінюється за жодних обставин.

"She entered with a little smile, as if she were going into a drawing room where everyone had been waiting for her" [17, 45].

Порівняння несе в собі алюзію на манери і церемонії старої аристократії Півдня і в даній ситуації оповідання – посадка старої леді в автобус для білих і негрів – створює невідповідність, породжує сатиру, осміяння застарілих поглядів матері Джуліана, перетворює її в анахронізм в сучасній канві твору.

Вживання порівнянь при дієсловах, що означають відчуття, характеризують ставлення персонажів до власних дій, або дій інших персонажів, як в оповіданні Е. Тен "Дочки" ("Two Kinds").

"When my mother told me this, I felt as though I had been sent to hell" [19, 127].

"I would play after him, the simple scale, the simple chord, and then I just played some nonsense that sounded like a cat running up and down on top of garbage cans" [19, 128].

В цьому оповіданні читач сприймає події очима маленької дівчинки, яку змушують займатися музикою, і порівняння її відчуттів під час уроків з перебуванням у пеклі, або її гри з біганиною kota по урнах для сміття викликає сміх, створює гумористичний лейтмотив всього оповідання.

Інші структурно-семантичні типи порівнянь представлені у проаналізованих оповіданнях поодинокими прикладами, що не дає достатніх підстав для твердження про їх типовість і продуктивність у створенні гумористичного і сатиричного ефекту.

Слід зазначити, що лише системний аналіз мовних засобів гумору і сатири на різних рівнях може дати адекватне відображення механізму створення мовного гумору і сатири, що дає багатий матеріал для подальших досліджень даної проблеми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Борев Ю.Б. О комическом. – Москва: Искусство, 1957. – 232 с.
2. Буйницкая Т.А. Языково-стилистические средства юмора и сатиры в публицистике Э.Э. Киша: Автореф. дисс. ... канд. филол. наук. – Львов, 1967. – 22 с.
3. Голубков С.А. Мир сатирического произведения. – Самара: Изд-во Самарского ГПИ, 1991. – 108 с.
4. Литературный Энциклопедический Словарь / Под ред. Кожевникова В.М., Николаева П.А. – Москва: Советская Энциклопедия, 1987. – 751 с.
5. Макарян А.М. О сатире. – Москва: Советский писатель, 1967. – 275 с.
6. Мороховский А.Н., Воробьева О.П., Лихошерст Н.И., Тимошенко З.В. Стилистика английского языка. – Киев: Выща школа, 1991. – 271 с.
7. Титаренко О.Ю. Мовні засоби вираження гумору (на матеріалі творів англійської та американської літератури XIX–XX ст.): Автореф. дис. ... канд. філол. наук. – Київ, 1993. – 16 с.
8. Цмыг И.Н. Языковые средства сатиры и юмора в романе В.М. Теккерея "Ярмарка тщеславия": Автореф. дисс. ... канд. филол. наук. – Москва, 1966. – 24 с.
9. Шпетный К.И. Лингвостилистические и структурно-композиционные особенности текста короткого рассказа (на материале американской литературы): Автореф. дисс. ... канд. филол. наук. – Москва, 1980. – 24 с.
10. Щербина А.О. Жанры сатиры і гумору. – Київ: Дніпро, 1977. – 135 с.
11. Эльсберг Я.Е. Вопросы теории сатиры. – Москва: Советский писатель, 1957. – 427 с.
12. Blair W., Hill H. American Humor. – New York: Oxford University Press, 1978. – 559 с.
13. Hughes L. An Auto-obituary // The Book of American Humor. – Moscow: Raduga, 1984. – P. 294–296.
14. Melville H. Bartleby the Scrivener // The Short Story: Fiction in Transition / Taylor J. Chesley. – New York: Charles Scribner's Sons, 1973. – P. 45–78.
15. Mencken H.L. The Wedding. A Stage Direction // The Book of American Humor. – Moscow: Raduga, 1984. – P. 80–88.
16. O'Connor F. A Good Man is Hard to Find // The Short story: Fiction in Transition / Taylor J. Chesley. – New York: Charles Scribner's Sons, 1973. – P. 432–446.
17. O'Connor F. Everything That Rises Must Converge // Interpreting Literature / Knickerbocker K.L., Reninger H.W., Bratton E.W., Leggett B.J. – New York: Holt, 1985. – P. 41–52.
18. Parker D. I Live on Your Visits // Modern Short Stories / Ed. by A. Mizener. – New York: W.W. Norton and Company. Inc 1962. – P. 276 – 286.
19. Tan A. Two Kinds // Introduction to Literature. – New York: McGraw–Hill, Inc., 1995. – P. 125–132.
20. Thurber J. My Own Ten Rules for a Happy Marriage // The Book of American Humor. – Moscow: Raduga, 1984. – P. 232–238.